

Beste Vrienden,

Het seizoen van het bladblazen is zo goed als voorbij en het wachten is op het geluid van het sneeuwschuiven. Kortom hoogste tijd om in het winternummer van de Vriendenbrief een terugblik te geven op het jaar 2023.

Een jaar waarin wij als Stichting plotseling werden verrast met de kop in De Mooi Schijndel Krant van 5 juli 2023: *“Naamsverandering kunstcollectie Jan Heestershuis gaat niet door”*.

Als we het goed hebben begrepen uit het krantenartikel zou de naam ‘Museum Meijerijstad’ voor alle beeldende kunst in het Raadhuis en het Heestershuis moeten gaan gelden en dus een voorstel om de kunstcollectie van het Museum Jan Heestershuis onder een andere noemer te brengen. Het is enigszins bevreemdend dat wij als Stichting die al meer dan 25 jaar het Museum Jan Heestershuis “vermarkten” en de belangen van het Museum Jan Heestershuis trachten te behartigen op geen enkele wijze betrokken zijn geweest bij dit voornemen. Waarom bevreemdend?

Binnen Meierijstad staat, sinds het ontstaan ervan, **participatie** van de burger bij allerlei gemeentelijke belangen hoog in het vaandel. Als Stichting hebben we in de loop der jaren een draagvlak voor het Heestershuis opgebouwd en in stand weten te houden. Dit draagvlak wordt gevormd door ruim 350 vrienden, sympathisanten, voornamelijk uit Meijerijstad maar ook daarbuiten. Verder hebben we als Stichting in de loop van de jaren een belangrijke inbreng gehad bij de invulling van de wisseltentoonstellingen in het Heestershuis. Die tentoonstellingen stegen soms ver uit boven het niveau van de eigen collectie van het Museum. Met het schrijven, verzorgen en mede financieren van catalogi en via onze periodieke Vriendenbrieven hebben we de wisseltentoonstellingen maar ook “het meubilair” van het Heestershuis onder de aandacht van onze vrienden gebracht. Door middel van de lezingen in het Napoleonskerkje, inmiddels een zeventigtal, proberen we de band met onze stichting en dus met het Museum Jan Heestershuis te versterken en uit te breiden. Vandaar mijn “verwondering” en na deze verwondering, ga ik door met mijn terugblik!

Dit jaar hebben we in het Napoleonskerkje weer een 4-tal lezingen georganiseerd. Na de coronaperiode zijn deze weer min of meer in het vaste stramien gekomen; het aantal “kerkbezoekers” is terug op het niveau van weleer. Ik wil de lezingen heel kort in herinnering brengen, voor wat meer informatie verwijs ik naar onze uitgebreide website.

27-maart-2023: Judith Koelemeijer met een lezing over haar boek over het leven van Ety Hillesum (1914-1943).

5-juni-2023: Roxane van Iperen vertelde over haar nieuwe roman “Dat beloof ik”.

23-oktober-2023: Sophie Tutelaers sprak over de expositie in het Noordbrabants Museum "Brueghel, de familiereünie". Voor vele toehoorders was het een mooie inleiding en stimulans voor een bezoek aan de expositie. Een aanrader en nog te zien tot en met 7 januari 2024!

27-november-2023: Jacqueline Grandjean, directeur-bestuurder van het Noordbrabants Museum, vertelde over een, de laatste jaren in zwang zijnde, methode van tentoonstellingen inrichten namelijk "Interhistorisch tentoonstellen" (oud en nieuw als contrast en gelijkens in een tentoonstelling bij elkaar brengen). Zij heeft daar vanuit haar diverse museale functies veel kennis en ervaring over opgedaan. Zoals in het volgende artikel van deze Vriendenbrief staat, is ook onze conservator Marike de Kroon van plan komend jaar een tentoonstelling in het Museum Jan Heestershuis op die manier te gaan inrichten.

Zoals in voorgaande jaren heeft de Stichting de collectie weten uit te breiden. Het betreft enkele etsen en een antieke haardplaat die afkomstig is uit het Heestershuis. De locatie van de haardplaat was onder de schoorsteen in het atelier van Heesters waar vroeger tussen de twee ramen een kachel stond.

Haardplaten zijn nadat ijzergieten werd uitgevonden, vanaf het midden van de 15^e eeuw gemaakt. Met een houten mal werd een voorstelling in zand afgedrukt. Deze afdruk werd vervolgens gevuld met gietijzer. Afkoelend ontstond een plaat met een dikte van maximaal circa 2 cm. De haardplaten hadden een meervoudige functie. Zij dienden als een bescherming van de (tegel)wand, om warmte terug te kaatsen waardoor het rendement van het haardvuur aanmerkelijk werd verhoogd en als decoratie. Aanvankelijk waren de decoraties eenvoudig maar later werden familiewapens, beroepen en soms ook karikaturale voorstellingen in de haardplaat afgebeeld. In Nederland zijn vele religieuze haardplaten gemaakt, gebaseerd op Bijbelse teksten van zowel het Nieuwe en Oude Testament. Op zich zijn haardplaten een duurzaam product maar toch zijn vele antieke haardplaten incompleet omdat een onderrand van circa 10-15 cm op den duur werd weg gestookt of wegroestte. Als de platen vanuit hun oorspronkelijke locatie later vervolgens in de handel komen, wordt de onderrand afgezaagd. Dit is ook het geval met de haardplaat uit het Heestershuis zoals op de afbeelding duidelijk is te zien. Waarschijnlijk heeft Jan Heesters de plaat in deze toestand gekocht en een functie gegeven in zijn atelier.

Tenslotte wens ik U allen, mede namens mijn medebestuurders, goede feestdagen en bovenal een gezond 2024.

Paul van den Acker, voorzitter

Antieke haardplaat 80 x 60 met voorstelling Lucas 1:28, de boodschap van de engel Gabriël aan Maria. Het navrante is dat die boodschap in het Heestershuis nooit is gebracht.

Terug- en vooruitblik op het tentoonstellingsjaar

Het museum mag zich verheugen in toenemende publieke belangstelling! De afgelopen jaren zagen we weer een stijgende lijn in de bezoekersaantallen. Het publiek wist ons al in 2022 goed te vinden voor de exposities *De Kleintjes van Kleijn, Dat Wat Blijft / 200 jaar Zuid Willemsvaart, Meesters van Meierijstad – Paul Rink en Pieter de Josselin de Jong* en in 2023 ook voor *Jan Sonnemans, Atelierroute en Kunstenaars Brabant* en ook de lopende expositie *Kees Bol – Terug in het Heestershuis* is een succes. Daarover zijn we vanzelfsprekend zeer verheugd. We merken dat diversiteit in programmering – ook wat betreft de beeldentuin - goed valt en dat het herhaalbezoek steeds vaker plaatsvindt. De bezoekers waarderen de kwaliteit van onze tentoonstellingen, zo blijkt uit onze mini-enquête en uit de reacties in het gastenboek.

Ook de leeshoek, ingericht eind 2022 in combinatie met een 'winkel'-gedeelte in de voormalige VVV-ruimte, blijkt een schot in de roos. Hier kan de bezoeker in alle rust kennisnemen van de vele kunstboeken en -tijdschriften die we als museum in huis hebben. Het assortiment cadeau-artikelen is uitgebreid met werk van lokale kunstenaars en diverse kunstkaarten. En ook de diverse publicaties die verschenen bij een aantal van onze tentoonstellingen zijn zeer goed verkocht. Kortom, het gaat goed met Museum Jan Heestershuis!

Dat neemt niet weg dat we ons voor uitdagingen geplaatst zien, vooral waar het de bezetting van de balie betreft. Het aantal vrijwilligers slinkt en het is in toenemende mate problematisch om nieuwe vrijwilligers te vinden die bezoekers ontvangen en het mogelijk maken om überhaupt de deuren te openen zes middagen per week. Diverse oproepen en andere wervingsacties hebben niet het gewenste resultaat gehad. We zijn ons aan het beraden op verdergaande maatregelen die de openstelling garanderen. Want we hebben ook voor 2024 weer een aantal tentoonstellingsprojecten in petto waarmee we het publiek willen verrassen. Zo beginnen we eind januari met een expositie rondom het fenomeen restauratie, *Voor en Na*, waarbij onze vaste restaurator Jos van Extel een groot schilderij ter plekke zal gaan restaureren in het museum. Bezoekers kunnen daar 'live' bij aanwezig zijn. In mei vervolgen we met de tentoonstelling *Transcedente landschappen*, met als gastcurator kunstenaar Cecilia Vissers uit Sint-Oedenrode. In deze expositie worden werken van een vijftal internationale hedendaagse kunstenaars bewust in dialoog gebracht met de klassieke landschappen van Heesters en van Oorschot uit de eigen collectie. Door deze verbindingen en contrasten ontstaat er een boeiende interactie tussen verleden en heden. In het najaar besteden we onder meer aandacht aan de herdenking van 80 jaar vrijheid.

Kortom, er staat weer van alles op stapel voor het komende jaar. Wij hebben er zin in en zien u graag in het museum!

Marike de Kroon

Conservator gemeentelijke kunstcollectie en Museum Jan Heestershuis

Drie Koningen

*Aanbidding door de Koningen,
houten sculptuur, middeleeuwen*

6 Januari is de dag van Driekoningen. Het evangelie van Mattheus (Matt 2:1-18) vertelt dat Wijzen uit het oosten een ster volgen om de pasgeboren koning van de Joden te bezoeken (hun aantal wordt niet genoemd in de bijbel). Ze vragen aan de ambtenaren van Koning Herodes waar ze moeten zijn, die weten van niets maar informeren Herodes over het hoge bezoek. Met behulp van de ster vinden de wijzen het Christuskind in Bethlehem.

Van wijzen naar koningen

De naam 'Wijzen' duidt vermoedelijk op hun kennis van astronomie of astrologie of op het feit dat de mannen natuurwetenschappers zijn: ze reizen zelfs op de sterren. In het oosten, vooral in Perzië en Mesopotamië, wordt de sterrenhemel van oudsher bestudeerd. Later krijgen de wijzen de naam 'Magiërs', een term die letterlijk verwijst naar een volk dat indertijd in Perzië leeft: heidenen dus aan wie het Christelijk geloof geopenbaard wordt. Nog later, rond de 11e eeuw, worden zij koningen die als grote monarchen heersen over rijke landen met kostbare grondstoffen. Zo was het ook voorspeld in Psalm 72: 10-11: *De koningen van Tharsis en de eilanden zullen geschenken aanbrenge; de koningen van Scheba en Seba zullen vereringen toevoeren. Ja, alle koningen zullen zich voor hem nederbuigen.*

De Oost-Romeinse keizers zien zichzelf als nazaten van de drie koningen en nemen hen op in de decoraties van kerken, zoals in Ravenna.

Door de kerk wordt het knielen van de wijzen voor het kind gezien als het symbool van overwinning van geloof op wetenschap.

Mozaïek, San Appolinare Nuovo in Ravenna, 504 na Chr.

Uiterlijk van de koningen

De vroegste verbeelding van de wijzen is te vinden in catacomben in Rome, waar ze als drie identieke figuren Maria en het kindje bezoeken. Er heeft zich in de loop der jaren een vast patroon ontwikkeld waarop de wijzen worden afgebeeld: bijna elke kunstenaar schildert drie mannen bij Maria en het Christuskind in de stal. Er worden wel steeds meer tulbanden, kamelen, luipaarden en zelfs de halve maan toegevoegd om de oosterse sfeer te benadrukken. Vanaf de 12e eeuw wordt de Frygische muts van de magiërs vervangen en krijgen de koningen niet alleen een kroon, maar ook een verschillende huidskleur. De drie mannen krijgen ieder een kenmerk van de verschillende volken uit de drie tot dan toe bekende werelddelen; Afrika, Azië en Europa, en staan nu voor de hele wereld.

Naast een bepaald uiterlijk krijgen de wijzen ook een leeftijd en een naam. Caspar, de Afrikaanse koning, is de jongste, Balthazar is een Europeaan van middelbare leeftijd en Melchior de oudste en uit Azië. Nog steeds worden pasgeboren kinderen naar de drie koningen vernoemd.

De schrijver Beda

Beda (7e eeuw na Chr.) weet in Excerptiones Patrum precies hoe de wijzen er uit zagen:

De magiërs hebben geschenken aan de Heer gebracht. De eerste moet Melchior zijn geweest, een oude man met lang, grijs haar en een lange baard, gekleed in een purperrode tunica met korte, groene mantel en purperrode schoenen, met wit doorwerkt. Op zijn hoofd droeg hij een Frygische muts, vervaardigd uit stof van verschillende kleuren. Goud offerde hij aan de Koning als zijn Heer. De tweede heette Caspar, een baardeloze jongeling, met rood haar, gekleed in een groene tunica, een rode, korte mantel en purperrode schoenen. Hij eerde God met wierook als een gave, die voor Hem paste. De derde met donkere haren en een volle baard, heette Balthasar. Hij droeg een rode tunica, met een witte, korte mantel en groene schoenen: door de mirre erkende hij de toekomstige dood van de zoon der mensen. Al hun kledingstukken bestonden uit zijde.

Een mooie kans

Hun oosterse afkomst is aanleiding voor het schilderen van veel oriëntaalse elementen. De rijke kleding, kostbare sieraden en de dure geschenken die ze geven, legitimeren de schilders om veel pracht en praal om weer te geven.

Het is een uitgelezen kans voor de kunstenaar om te laten zien wat hij kan!

De aanbidding door de Wijzen (1619), Hendrik ter Brugghen, detail

Symbolen

Mattheus beschrijft niet wie wat geeft: goud, wierook of mirre maar zijn opsomming wordt in de kunst strak gevolgd. Zoals gebruikelijk in de kerkelijke traditie wordt aan de geschenken een symbolische waarde gegeven.

En het is voor meerdere uitleg vatbaar. Zo zou het goud dat aan Jezus geofferd wordt, symbool staan voor zijn koningschap, wierook voor de God in hem en mirre voor zijn sterfelijkheid als mens. Maar ook dat het goud van de eerste koning symbool staat voor de aalmoezen die de kerk aan armen schenkt, de wierook, gebruikt tijdens de viering van de mis, als symbool voor Christus als oprichter van de kerk en mirre, gomhars dat gebruikt werd om pijnen te verdoven, als een vooruitwijzing naar de martelaarsdood van Jezus aan het kruis.

Bernardus van Clairvaux (1090-1153 na Chr.) ziet het anders: goud om de armoede te verlichten, wierook om de stank uit de stal te verjagen en mirre om het kind te verzorgen.

Schenken

Hoewel de thematiek van het schenken van kostbaarheden aan goden niet nieuw is, wordt dit door de kerk nieuw leven ingeblazen. Net als de koningen die de zegen van het Christuskind ontvangen, hopen ook veel schenkers aan de kerk, in het bijzonder van altaarstukken, in ruil voor hun geschenk in Gods gratie te komen.

Opdrachtgevers laten zich zelfs als een van de koningen afbeelden. Op 'De Aanbidding' van Botticelli zijn Cosimo de Medici en zijn zoons Piero en Giovanni als koning afgebeeld.

*Aanbidding van de koningen,
altaarstuk Jeroen Bosch, 15e eeuw*

De aanbidding, Sandro Botticelli (ca.1475)

Middeleeuwen

De geboorte van het Christuskind spreekt heel veel kunstenaars tot de verbeelding. De meeste schilders kiezen voor een afbeelding van de geboorte tegen de achtergrond van hun eigen (middeleeuwse) tijdbeeld en omgeving of hoe zij denken dat Bethlehem er uit ziet. Er zijn ontelbaar veel werken uit de Middeleeuwen maar ook nog veel schilderijen uit later jaren.

Aanbidding van de Koningen, Geertgen tot Sint-Jans, 1483

Aanbidding van de koningen, Jan Gossaert, ca. 1512

Edward Burne Jones zet in de negentiende eeuw de koningen nog in middeleeuwse gewaden in een bosrijke (Engelse) omgeving. De engel draagt de ster die de weg wijst. Voor de kroon aan de voet van de koning wordt de schilder waarschijnlijk geïnspireerd door de gebroeders Van Eijck: op 'Het Lam Gods', draagt Maria bijna dezelfde kroon.

De Ster van Bethlehem, Edward Burne Jones, 1887

Het Lam Gods, Jan en Hubert van Eyck, detail, 1432

Jan Heesters schildert in de twintigste eeuw de drie koningen eveneens in een landschap van zijn eigen tijd en omgeving: met een olifant en kamelen en koningen in oosterse kledij. Hier zijn de drie koningen op de Hooibrug over de Dommel bij Gemonde....

Drie koningen, Jan Heesters (1893-1982)

Kindermoord

Overigens brengt de komst van de drie Wijzen niet voor iedereen geluk. Als Herodes hoort dat er een koning van de Joden geboren is, vraagt hij de drie koningen hem te komen vertellen waar ze het kind gevonden hebben zodat ook hij hulde zal kunnen brengen. De wijzen horen in een droom van een engel dat ze niet terug moeten gaan naar Herodes. Ze reizen via een andere weg terug naar huis. Als Herodes dit hoort, beveelt hij alle jongetjes jonger dan twee jaar in Bethlehem om te brengen: de Kindermoord.

Niet zeker

Er zijn geen historische of archeologische bronnen over deze gebeurtenis. Flavius Josephus geeft in Oude geschiedenis van de Joden wel een lijst van ongeveer honderd bladzijden over de misdaden van Herodes, maar over de Kindermoord van Bethlehem schrijft hij niet. Misschien is de vreselijke gebeurtenis in de vergetelheid geraakt of is het hopelijk nooit gebeurd.

Op 28 december wordt de Kindermoord door de Kerk herdacht: de dag van Onnozele (onschuldige) Kinderen. In de kunst wordt het voorval met gruwelijke details weergegeven.

De Kindermoord, Peter Paul Rubens, ca. 1610

De Kindermoord, Pieter Bruegel de jongere, 1564-1638

Het feest van Driekoningen

Het dag van Driekoningen wordt ook wel Epifanie (grieks: openbaring) genoemd. Het feest ontstaat in de vierde eeuw in de oosters-orthodoxe kerk. Hier wordt ter herinnering aan de doop met Driekoningen nog water en krijt gezegend. Met het wijwater worden huizen gezegend en met het krijt de letters "C+M+B" op de deur gezet om het kwaad af te wenden.

De letters staan voor de Latijnse zegenspreuk "Christus Mansionem Benedicat", (Christus zegene dit huis). De letters verwijzen ook naar de initialen van Caspar, Melchior en Balthasar, de drie wijzen uit het oosten.

Het sterke wijwater noemt men Driekoningenwater, het weert ziekten van mens en dier en de kunsten van de duivel.

In ons land

De figuurtjes van de drie koningen worden soms niet meteen in de kerststal gezet, maar elke dag een stapje dichterbij de kerststal, ze zijn nog 'onderweg' en komen pas op 6 januari in het stalletje aan. Soms lopen kinderen met Driekoningen verkleed langs de deuren voor snoep en geld. Tot die dag laten veel mensen de kerstboom in de kamer staan.

Oud Gebruik

In huis en in de herberg wordt Driekoningen lang met eten, drank en gezang gevierd. Dege- ne die een lootje trekt of een boon in het eten vindt is de hele dag de koning. Dit feest wordt jarenlang door zowel katholieken als protestanten gevierd.

Jan Steen

Driekoningenfeest, Jan Steen, 1662

Op dit schilderij van Jan Steen is een klein kind de koning geworden. Hij staat op tafel, een kroon op zijn hoofdje. Hij wordt vastgehouden door zijn lachende moeder. Het feest begint pas als de 'koning' zijn eerste slok neemt maar de feestgangers zijn hier al flink bezig met de drank. De violist speelt vrolijk en de nar steekt zijn tong uit naar het stijve paar links en houdt ze zijn fallisch versierde stok voor.

Symboliek

Veel schilders verbergen een boodschap in hun werk. David Teniers schildert hier een uiltje op de stok

boven de nar. De uil staat symbool voor de kunst om het ware van het onware te onderscheiden. Dat gebeurt hier duidelijk niet: de koning en zijn hof genieten van hun toevallige en tijdelijke status.

Driekoningen, David Teniers, 1635

Jacob Jordaens

De titel 'De koning drinkt' kan hier betekenen dat de koning drinkt op de gezondheid van zijn volk. Jacob Jordaens legt hier de nadruk op het 'volkse'; de uitbundigheid en ontspanning op het Driekoningenfeest. De koning betaalt de drank en eet en drinkt met zijn volk: ze zijn hier zijn gelijken.

De Koning drinkt, Jacob Jordaens, 1640

Deze afbeelding van Driekoningenavond van Jacob Jordaens is een afbeelding van het feest maar is meteen ook een familieportret van de familie Jordaens. Zijn eigen familie zit gezellig aan tafel, zijn schoonvader is de koning maar ook Catharina, Elisabeth, Jacques en Anna Catharina Jordaens zijn afgebeeld.

*Driekoningen, Jacob Jordaens
1635-1655*

De dagen rond Kerst, Oudjaar, Nieuwjaar en Driekoningen is de tijd die van oudsher gevierd wordt met mensen die ons lief zijn, en dat wens ik ook dit jaar weer voor u.
Jan, Paul en ik wensen u mooie dagen en een goed 2024.

*Driekoningen, Anton Pieck,
20ste eeuw*

Anne- Marie Cornelissen

Ook dit jaar kunnen we rekenen op een gulle sponsorbijdrage van Van Kruijsdijk notarissen. Daarvoor onze hartelijke dank.

**Tot en met 14 januari 2024 in het
Museum Jan Heestershuis**

**KEES BOL
TERUG IN HET HEESTERSHUIS**

Museum Jan Heestershuis

Pompstraat 17, 5481 BL Schijndel

Tel: 073-54 92276

Museum Jan Heestershuis is geopend van dinsdag tot en met zondag van 13.00 - 17.00 uur.

Gesloten op 1 januari, christelijke feestdagen, carnaval t/m aswoensdag, Koningsdag en 31 december.

Check voor uw bezoek website www.museumjanheestershuis.nl voor de meest recente informatie over openingstijden.

Kees Bol (1916 - 2009) kwam graag naar Schijndel voor teken- en schilderlessen van Jan Heesters. En nu is Kees Bol terug in het Heesterhuis. Althans, zijn schilderijen. Zijn verstilde landschappen en stadsgezichten, uitbundige stillevens met bloemen of juist ingetogen composities van fruit en karakteristieke portretten vullen het Heestershuis met zijn aanwezigheid. Alsof hij nooit is weggeweest. Bij de tentoonstelling is een catalogus verschenen, geschreven door Jan Geerts. Deze is tijdens de expositie verkrijgbaar bij de balie van het museum.